

ALEXANDRIAS SMÅ KIRKESAMFUNN

GIFTEMÅL OG SELVPOSISJONERING BLANT LOKALE KRISTNE

I perioden 1880–1950 var Alexandria kjent som et multikulturelt møtested og hjem til en rekke kirkesamfunn med ulike språk, kulturelle tradisjoner og historisk opphav. Flere av disse samfunnene holder på å forsvinne, eller bli for små til å opprettholde en selvstendig eksistens. De som er igjen, må tenke nytt rundt sin egen identitet og sine egne sosiale grenser som kristne i Alexandria.

BÅRD KÅRTVEIT

ALEXANDRIA ER I DAG EN BY MED SYV MILLIONER innbyggere, hvorav flere enn 90 prosent er muslimer, og hvor den konservative salafi-bevegelsen nyter betydelig oppslutning.¹ Det store flertall av byens kristne innbyggere tilhører den koptisk-ortodokse kirken, og et lite mindretall tilhører små kirkesamfunn som den gresk-ortodokse kirken, den romersk-katolske, den gresk-katolske, den armensk-ortodokse, den maronittiske, den anglikanske kirken, og en rekke andre protestantiske kirkesamfunn. Med mellom hundre og tusen medlemmer hver, står disse mindre kirkesamfunnene overfor krevende valg omkring hvilke sosiale grenser de kan ivareta, og hvilke som må nedtones i håp om å opprettholde levedyktige samfunn i Alexandria. Det er forholdet mellom disse småkirkene, og mellom disse kirkene og den koptisk-ortodokse kirken, som er hovedtemaet for denne artikkelen.

De siste femti årene har samfunnsforskere sett på hvordan kulturelle identiteter, knyttet til for eksempel religion, etnisitet eller nasjonal tilhørighet, kan konstrueres, endres, manipuleres og være gjenstand for forhandlinger.² Stuart Hall vektlegger betydningen av historiefortelling, at identiteter formes i et samspill mellom historie, kultur og makt, og at «identiteter er de navn vi gir til de ulike måtene vi posisjoneres av, og posisjonerer oss selv innenfor, narrativer om fortiden».³ I flerkulturelle samfunn blir sosiale grenser viktige for å ivareta ulike gruppers identitet. Anthony Cohen vektlegger at «grenser fanger inn en gruppes identitet» og «markeres fordi grupper samhandler ... med andre enheter som de skiller seg ut fra, eller ønsker å skille seg ut fra.»⁴ Men hvem man ønsker å skille seg fra, og markere grenser mot, kan endres over tid. I slike prosesser står en gruppes felles historiefortelling svært

sentralt. Hvor man setter sosiale grenser, og gjennom hvilke narrativer man begrunner dem, er med på å forme hvem man er, og hvem man er «i ferd med å bli».⁵ Inspirert av Cohens vektlegging av grenser, og Stuarts vektlegging av narrativer, vil denne artikkelen belyse følgende spørsmål:

Hva kan tverrkirkelige giftemål si oss om forholdet mellom ulike kirkesamfunn i dag? Hvordan oppfattes slike giftemål, og hva kan dette si oss om lokale kristnes syn på deres egen historie, deres egen fremtid, og deres egen identitet som kristne i dagens Alexandria?

Alexandria har en lang og rik historie, men spesielt den kosmopolitiske perioden (1880–1950) tar stor plass i forskningen rundt byen den dag i dag. Mens det er skrevet hundrevis av bøker om «det kosmopolitiske Alexandria», har det vært gjort svært lite samfunnsforskning med vekt på sosiale forhold i Alexandria etter 1950.⁶ Egypts koptere og den koptisk-ortodokse kirken, dens historie og forhold til egyptiske myndigheter, har også vært gjenstand for omfattende forskning, spesielt de siste ti årene.⁷ Egypts mange ikke-koptiske kirkesamfunn har for det meste vært oversett av forskere. Jeg tar her for meg noen av småkirkene det ikke skrives om, i en by det sjelden skrives om med fokus på dagens situasjon.

Denne artikkelen er basert på flere korte feltarbeid i Alexandria, gjennomført i 2014, 2015 og 2017. I disse periodene jobbet jeg med et prosjekt om koptisk-ortodokse kristne i el-Mansheya og Mhattet el-Raml, sentralt i Alexandria, men ble samtidig kjent med flere andre kirkesamfunn i de samme områdene. Jeg lærte fort at dette var sårbare samfunn, som det ellers finnes svært lite informasjon om, og jeg besluttet å lære mer om hvert enkelt kirkesamfunn, med giftemål som et gjennomgående tema. I de kirkene jeg oppsøkte tok jeg del i gudstjeneste og påfølgende kirkekaffe minst en, noen ganger to og tre ganger. I hver av kirkene pratet jeg med medlemmer i ulike aldre,

og møtte mange igjen i andre sosiale sammenhenger som inkluderte medlemmer av flere kirkesamfunn. I hver av kirkene gjennomførte jeg også lengre og vidtgående intervjuer med den lokale presten, med to–tre unge, aktive medlemmer i tjuårene, og ett eller to eldre, godt informerte medlemmer i femtiårene eller eldre.

De kirkene jeg oppsøkte var den romersk-katolske, den gresk-katolske, den gresk-ortodokse (både gresk- og arabisk-språklige menigheter), den armensk-ortodokse,⁸ den maronittiske, den koptisk-katolske, den koptisk-evangeliske og den anglikanske kirken i Alexandria. Ellers har jeg lært mye om disse kirkesamfunnene gjennom uformelle samtaler og sosialt samvær med unge kristne som jeg har blitt godt kjent med, og som har hjulpet meg å forstå viktige sosiale grenser og nyanser blant kristne i dagens Alexandria.

ALEXANDRIAS KIRKER. HISTORISK BAKGRUNN

Alexandria har en sentral plass i kristendommens historie. Ifølge lokale tradisjoner etablerte apostelen Markus den første kirken i Egypt rundt år 42 etter Kristus.⁹ Dette utgjorde startpunktet for det som etter hvert ble den koptiske-ortodokse kirken, som senere ble spredd til andre deler av Egypt og det afrikanske kontinentet.

Etter den arabiske invasjonen ble Alexandria bortglemt i mer enn tusen år, og redusert til en avsides småby inntil Muhammed Ali tok makten i Egypt i 1805. Da hadde byen knapt 8000 innbyggere. Under hans styre (1805–1849) ble Alexandria igjen gjort til en viktig havneby og et handelssentrum ved Middelhavet.¹⁰ Muhammed Ali inviterte utenlandske borgere fra ulike deler av Europa og Midtøsten til å slå seg ned i Alexandria, hvor de raskt etablerte små samfunn med sine egne gudshus og kulturelle institusjoner.¹¹

Alexandrias grekere utgjorde snart byens mest prominente samfunn av utlendinger.¹² Det gresk-ortodokse patriarkatet for hele Afrika var også

basert i Alexandria, og i 1920 ble det avtalt at alle de ortodokse kirkene i Afrika skulle være underlagt byens gresk-ortodokse patriark. I løpet av 1800-tallet fant det sted flere kirkesplittelser. Da brøt grupper av troende ut av den gresk-ortodokse, den koptisk-ortodokse, og den armensk-ortodokse kirken¹³ for å alliere seg med den katolske kirken. Den romersk-katolske kirken bygde flere storslagne kirkebygg i byen, og etablerte skoler av høy kvalitet, mens protestantiske grupper målbevisst søkte å vinne nye troende fra den koptisk-ortodokse kirken.¹⁴ Fra rundt 1880 hadde Alexandria små samfunn av grekere, engelskmenn, tyskere, italienere, franskmenn, libanesere, armenere og marokkanske jøder.¹⁵ De ulike gruppene hadde sine egne gudshus og skoler som var med på å styrke deres synlighet og posisjon i byen.¹⁶ Skolene var stort sett finansiert av europeiske stater, drevet av tilhørende kirker, og det var disse skolene byens elitefamilier, både kristne og muslimer, ønsket å sende sine barn til. En serie historiske omveltninger – den egyptiske revolusjonen i 1952, Suez-krigen i 1956 og statens ekspropriering av utenlandske statsborgeres eiendommer i 1961 – fremskyndet en brå slutt på den kosmopolitiske æraen. Utlendinger forlot landet i flokk, og i løpet av noen få år var Alexandrias kristne minoriteter blitt redusert til en brøkdel av deres tidligere størrelse.¹⁷ Siden den gang har de blitt stadig færre for hvert tiår.

REFORHANDLING AV SOSIALE GRENSE

Etniske minoriteter som armenerne, grekerne og syrerne, i tillegg til kopterne, hadde hver sin ortodokse kirke. Da det fra midten av 1800-tallet ble etablert katolske kirker tilknyttet de enkelte etniske minoritetene, ble dette en kilde til interne konflikter – men i dag tillegges disse skillene liten sosial betydning. De ortodokse kirkene er fortsatt de største kirkene, og barn som tilhører den gresk-katolske kirken sogner til den gresk-ortodokse

skolen, mens armenske katolikker sender sine barn til den armensk-ortodokse skolen. På hverdagsbasis utgjør Alexandrias grekere et kulturelt fellesskap som deler språk, kulturarv, historie og vedvarende bånd til ett felles opphavsland. Hvorvidt de tilhører den ortodokse eller katolske kirken blir en bagatell i en slik sammenheng.

Dette kommer klart til uttrykk i forbindelse med giftemål. Alexandrias grekere ønsker å ivareta sin egen kultur, men det er også vanskelig å finne passende partnere innenfor sine egne kirkesamfunn. De siste årene har det derfor funnet sted flere giftemål mellom grekere som tilhører den gresk-ortodokse og den gresk-katolske kirken. Slike giftemål anses som svært praktiske, da de i mindre grad kompliseres av nære slektsbånd mellom partene, samtidig som de deler et språk og en kultur som de kan føre videre til sine barn. De er likevel for få til at alle unge grekere kan finne en partner blant sine egne. De fleste må enten forlate byen eller finne en partner som tilhører et annet kirkesamfunn og som ikke deler deres greske bakgrunn. Dagens unge grekere har derfor funnet partnere også blant romersk-katolikker, ortodokse armenere og blant ortodokse eller katolske koptere med base i Alexandria.

Den samme tendensen ser man blant byens armenere. Også her anses giftemål mellom katolsk-armenere og ortodoks-armenere som helt ideelt, men man godtar også giftemål med ikke-armenere. Fader Gregory som er sogneprest i den armensk-ortodokse kirken støtter opp om dette, men innser også at slike giftemål fører til at den lokal armenske kulturen og språket vil gå tapt for fremtidens generasjoner:

Dersom en armensk jente gifter seg med en ikke-armener, vil hun og hennes barn tilhøre ett annet kirkesamfunn. Hun vil kanskje lære dem språket og videreføre deler av sin egen kultur, men de vil tilhøre et annet kirkesamfunn og et annet

sett med tradisjoner. De vil være tapt for oss. På den annen side, hvis en armensk mann og en ikke-armensk jente gifter seg, så vil deres felles barn tilhøre vår kirke, men de vil ikke lære det armenske språket, de vil ikke lære kulturen å kjenne, og de vil ikke oppleve vår kirke som sitt hjem, fordi en slik tilhørighet er noe som videreføres gjennom moren. Uten en armensk mor vil de miste sin armenske kultur.¹⁸

Den sosiale enheten blant grekere og armenere i Alexandria gjenspeiles også i kirkebesøk. Den gresk-katolske kirken er åpen for besøkende hver dag, men deres eneste gudstjeneste på gresk

En serie historiske omveltninger fremskyndet en brå slutt på den kosmopolitiske æraen.

holdes klokken 06.00 på fredager. For mange er dette et for tidlig tidspunkt å være i kirken på, spesielt på ukens ene faste fridag. Mange gresk-katolikker velger derfor å gå til gudstjeneste i den gresk-ortodokse kirken, som ligger bare noen hundre meter fra deres egen kirke, og hvor gudstjenesten finner sted litt senere på dagen. Jiries, en pensjonert lærer som tilhører den gresk-katolske kirken foretrekker å ta del i den gresk-ortodokse gudstjenesten, og sier nøkternt: «De følger ikke katolsk rite, men gudstjenesten holdes på gresk. Det er det som betyr noe.»¹⁹

Denne dynamikken finner man også blant byens armenere. Siden 2011 har den armensk-katolske kirken hatt færre enn hundre medlemmer i Alexandria. Kirken har lenge vært uten en lokalboende prest, og det går stadig lengre mellom hver gang det holdes en gudstjeneste. Den armensk-ortodokse kirken har naturlig nok ønsket armenske katolikker velkommen til å ta del

i sin egen gudstjeneste, og i praksis går nå armenske katolikker i den ortodokse kirken, og blir stadig mer involvert i menighetens sosiale liv. Denne nedtoningen av sekteriske skiller, kombinert med en vektlegging av etnisk identitet, er lett å forstå når man ser på de demografiske endringene byens grekere og armenere har gjennomlevd. Alexandrias grekere utgjorde en gang byens største samfunn av utenlandsk opprinnelse. På dets storhetstid, rundt 1930, skal de ha utgjort rundt 40 000.²⁰ I dag bor færre enn 600 grekere i Alexandria, og armenerne, en gang et samfunn med rundt 8000 medlemmer, har færre enn 400 igjen i byen. Disse kulturelle enklavene, med deres egne språk og kulturelle tradisjoner, er nå på vei til å forsvinne fra byen. Gjennom generasjoner har de opprettholdt sine små kulturelle verdener, delvis gjennom greske og armenske skoler som har utstyrt generasjoner av barn med god utdanning på deres egne morsmål. I 2015 derimot, hadde den armenske skolen Boghossian-Melkonian kun 23 elever, mot 800 elever på begynnelsen av 1940-årene.²¹ Samtidig hadde Alexandrias eneste gjenværende greske skole, Averofio High School, kun 45 elever.²²

Kulturell selvpopholdelse er et sårt tema blant byens grekere og armenere. De som er igjen i byen ønsker å holde liv i sine egne små samfunn, og føre en gresk og en armensk kulturarv videre til sine barn. Samtidig innser de at deres egne samfunn trolig har passert en grense for å bevare et levedyktig samfunn, at deres egne ungdommer ønsker å forlate landet, og at de som blir igjen må finne partnere som ikke deler deres egen bakgrunn.

Blant byens grekere og armenere tillegges etnisitet og språk langt større sosial betydning enn kirkelig tilhørighet, og de finner lettere sammen med andre medlemmer av andre ikke-arabiske kirkesamfunn, enn med arabisk-språklige kristne.²³ Dette kommer svært klart frem når man

ser på forholdet mellom gresk- og arabisk-talende menigheter innenfor den gresk-ortodokse kirken. Det sentrale Alexandria er base for to arabisk-talende menigheter som er underlagt det gresk-ortodokse patriarkatet: en lokalisert i Mansheya-distriktet, for medlemmer med syriske røtter, den andre lokalisert i Shatby-distriktet, for medlemmer med røtter i dagens Libanon. En tredje kirke ligger i Sidi Gaber og favner medlemmer med røtter i både Syria og Libanon. Disse kirkene har, ifølge deres egne beregninger, rundt 800 medlemmer til sammen. Medlemmer av disse menighetene omgås sosialt og gifter seg med hverandre, og de anser seg i hovedsak som ett felles kirkesamfunn.

I kontrast til dette er samhandlingen mellom medlemmer av den greske menigheten og de syriske og libanesiske menighetene vennlig men begrenset, og giftemål på tvers av disse skillene finner svært sjeldent sted. Blant de gresk-ortodokse syrerne ble jeg fortalt at slike giftemål

Mens kirkelig tilhørighet har fått mindre å si for valg av partner, er sosio-økonomiske forskjeller av stor betydning.

var svært uvanlig og hadde ikke funnet sted de siste tretti årene. Familier av syrisk eller libanesiske bakgrunn sender heller ikke ungene sine til den greske skolen, som primært forbereder elevene på videre studier i Hellas. Isteden sender de ungene til den tyske skolen eller til en av de franske eller italienske skolene assosiert med den katolske kirken. Unge gresk-ortodokse syrer fortalte at de hadde nære vennskapsbånd til medlemmer av andre kirkesamfunn, men at de, i motsetning til sine gresk-språklige kirkefeller, lettere fant tonen med andre kristne som hadde sine røtter i Midt-østen, inkludert kopterne.

Like fullt, de gresk-ortodokse syrerne står overfor samme utfordring som byens grekere og armenere og medlemmer av andre kirkesamfunn: Det blir vanskelig å finne partnere blant ens egne, og det å gifte seg ut sin av egen kirke holder på å bli normen heller enn unntaket. Denne utviklingen oppleves naturlig blant unge kristne, som opplever at dere privatliv og personlige nettverk går langt utover deres egne menigheter.

Joseph er en ung mann i slutten av 20-årene som gjør mye frivillig arbeid for den romersk-katolske kirken i Alexandria. Han organiserer sosiale sammenkomster og tilbringer det meste av sin fritid sammen med andre unge folk tilknyttet kirken. Selv om hans liv er sentrert rundt den romersk-katolske kirken, har han ingen formell tilknytning til den. Joseph og hans bror er, som deres far, døpt i den gresk-ortodokse kirken, og deres mor kom fra den koptisk-ortodokse kirken. Men deres bestemødre på begge sider tilhørte den romersk-katolske kirken. På grunn av deres innflytelse ble også Joseph sterkt involvert i den romersk-katolske kirken, og han regner den som sitt sosiale og åndelig hjem.

Samtidig ønsker han ikke å utfordre lokale normer ved å konvertere formelt til den romersk-katolske kirken. Slik ser han for seg å navigere mellom kirkene også i fremtiden: «Når jeg blir gift, så vil jeg bli gift i den gresk-ortodokse kirken, men mine barn vil tilbringe tiden sin her [i den romersk-katolske kirken].»²⁴ Også han hevder å stå fritt til å gifte seg med hvem han vil, men han håper å finne en katolsk jente som deler hans bånd til den romersk-katolske kirken.²⁵ Joseph har en personlig omgangskrets som omfatter lokale kristne tilknyttet flere ulike kirker, og som i mange tilfeller har giftet seg ut av sine egne kirker.

Mens jeg gjorde feltarbeid tilbragte jeg flere kvelder med Joseph og hans nærmeste venner. En kveld sitter jeg på en kafe med fire menn og fem kvinner, alle i 20-årene og med tilknytning til fire

ulike kirkesamfunn. De er alle single, men har nådd en alder hvor det sosiale presset om å gifte seg har blitt påtagelig, og samtalen dreier seg mot sosiale forventninger rundt hvem man kan gifte seg med. Hver av dem vektlegger at de ikke forventes å finne partnere i sine egne kirkesamfunn. Zara, en livlig romersk-katolsk jente avviser dette som en mulighet i det hele tatt:

De [hennes foreldre] ville elsket det, men vårt eget samfunn her i Alexandria er altfor lite! Jeg kan gifte meg med hvem jeg vil så lenge han er en skikkelig fyr og en god kristen med en god jobb. Jeg kan til og med gifte meg med en protestant!²⁶

Lokale medlemmer av den gresk-ortodokse, romersk-katolske, eller armenske kirken, som selv er i 50- eller 60-årene vektlegger at de ikke nøt den samme friheten da de selv var unge.²⁷ Den gang ble tverrkirkelige giftemål møtt med betydelig motstand, og de uttrykker selv blandede følelser rundt den nye åpenheten som dagens unge nyter godt av. For noen representerer dette en sunn utvikling, en klok tilpasning til nye realiteter, og en tilbakevending til en åpenhet og toleranse de selv forbinder med det kosmopolitiske Alexandria. For andre representerer denne aksepten av tverrkirkelige giftemål en uheldig utvikling og et tegn på sosial og moralsk oppløsning i deres egne samfunn.

STORE SOSIOØKONOMISKE SKILLELINJER

Mens kirkelig tilhørighet har fått mindre å si for ens valg av partner, er sosioøkonomiske forskjeller av stor betydning. Når jeg snakker med unge kristne om giftemål og om hva de ser etter hos en potensiell partner, så vektlegger de ofte sosioøkonomisk kompatibilitet mer enn noe annet. Fadi, en ung koptisk katolikk, understreker viktigheten av å finne en partner som er på ens eget nivå, både sosialt og økonomisk:

Hvis hun kommer fra en mer velstående bakgrunn, så vil hun ikke bli fornøyd med den typen livsstil du kan tilby henne. Samtidig vil en jente som er fattig og dårlig utdannet neppe kunne være en så god mor for dine barn som du helst ville ønske.²⁸

Det viktigste sosiale skillet går her mellom dem som har privatskoleutdanning og dem som har vært henvist til den offentlige, statsdrevne skolen gjennom oppveksten. Mange gamle og velrenommerte skoler i Alexandria er drevet av, eller sterkt knyttet til, ulike kirker. De er delvis finansiert av utenlandske regjeringer, og de har mulighet til å ansette de beste lærerne og å tilby undervisning av høy kvalitet. Den offentlige skolen, derimot, preges av kritisk underbemanning og manglende finansiering, og er ofte ute av stand til å gi sine elever en anstendig skolegang. De fleste av de private skolene krever skolepenger, en utgift de færreste egyptiske familier kan bære på egenhånd. Kirkefond og andre finansielle kilder bidrar til at mange kristne barn sikres tilgang til privatskolene. Like fullt, i de fleste menigheter er det en synlig minoritet som har tilgang til privatskoler, mens det store flertall er forvist til de offentlige skolene. Dette skaper store sosiale skiller også innad i små kirkesamfunn. De som nyter tilgangen på god, privat utdanning, finner sammen og danner sine egne sosiale nettverk. Noen kirker tilbyr også separate gudstjenester rettet mot dem med kun offentlig skolegang.

Under slike omstendigheter oppstår vennskap og romantiske bånd mellom unge kristne som går på same type skole og som på andre måter plasserer seg selv på samme sosioøkonomiske nivå – selv om de ikke tilhører samme kirkesamfunn. I et samfunn hvor sosioøkonomiske forskjeller til-

Neste side: Boulevard i Alexandria under den kosmopolitiske perioden, 1934.

6
A-0488

legges stor vekt, pålegges unge mennesker også et sterkt press om å ikke gifte seg nedover. Når unge kristne snakker om hva de ser etter i en potensiell partner, så fremhever de derfor viktigheten av økonomiske ressurser og utdanning heller enn kirkelig tilhørighet. Dette fokuset på økonomisk ståsted finner man også blant muslimske egyptere, noe som kommer godt frem i nyere etnografiske studier fra Egypt.²⁹ Blant lokale kristne innebærer dette fokuset en dramatisk innstramning av et allerede begrenset utvalg av mulige partnere.

DET PATRIARKALSKE PRIVILEGIUM

Et gjennomgående prinsipp ved inngåelse av tverrkirkelige giftemål i Alexandria er at man ivaretar det patriarkalske privilegium: De som gifter seg vies i mannens kirke, og paret og deres barn regnes som medlemmer av hans kirkesamfunn. Dette generelle prinsippet muliggjør relativt smidige forhandlinger rundt slike giftemål, ettersom det mest følsomme temaet er avklart i forkant. På den ene siden reflekterer dette en bred oppslutning rundt patriarkalske prinsipper og en sterk verdsetting av patrilineære familiebånd. På den andre siden rettfærdiggjøres disse reglene og deres sosiale effekter ut fra en sterk oppfatning om kvinners innflytelse innenfor en patriarkalsk familiestruktur. I familier hvor menn er primærforsørgere mens kvinner tar seg av hjem og barn til daglig, så er det mødrene som antas å forme barnas sinn, identitet og karakter.

Ibrahim, som er prest i en koptisk-evangelisk kirke i Alexandria, og selv far til tre jenter, forteller at han lever godt med denne praksisen. I hans øyne er kirkens primære oppgave å utstyre sine medlemmer med en sterk tro og gode, kristne verdier. Når menighetens kvinnelige medlemmer gifter seg med menn fra andre kirkesamfunn, så finner han trøst i at de vil overføre til sine menn og barn den troen og de verdiene de selv har tatt med seg fra hans egen kirke. Ibrahim ønsker å

fremheve hvor fleksible man kan være når det gjelder giftemål, i hans egen, men også i andre kirker. Han beskriver hvordan man ved tverrkirkelige giftemål ofte har en felles vielse, hvor giftemålet velsignes av begge de involverte kirkesamfunnene. Når kvinnelige medlemmer av hans egen evangeliske kirke gifter seg med, for eksempel, katolske menn, og vielsen holdes i en katolsk kirke, så gis han som prest tillatelse til å gi sin egen rituelle velsignelse under bryllups-seremonien.³⁰

En liknende ordning ble beskrevet i forbindelse med et giftemål mellom en ortodoks armener og romersk-katolsk kvinne i Alexandria. Denne fleksibiliteten gjenspeiler en gjensidig anerkjennelse av likeverd og et ønske om å vektlegge felleskap heller enn skiller mellom ulike kirkesamfunn. Her representerer den koptisk-ortodokse kirken et viktig unntak.

DEN KOPTISK-ORTODOKSE KIRKEN

Når medlemmer av ulike kirkesamfunn ønsker å gifte seg med hverandre blir dette i dag stort sett møtt med godvilje og fleksibilitet fra familiene, kirkene og de religiøse lederne som er involvert. Det er ikke tilfellet i den koptisk-ortodokse kirken. Den koptisk-ortodokse kirken setter seg ikke imot at deres medlemmer finner partnere utenfor kirken, men koptiske familier og kirkeledere stiller betingelser for slike giftemål som andre kristne finner urimelige. Hvis en ikke-koptisk kristen ønsker å gifte seg med en ortodoks kopter, så kreves det at ikke-kopteren konverterer og at vielsen gjøres i en koptisk-ortodoks kirke, uansett om det er mannen eller kvinnen som tilhører kirken i utgangspunktet.³¹

Den koptisk-ortodokse kirken er med god margin den største kirken i Egypt og i Alexandria. Ifølge kirkens egne beregninger har den rundt 600 000 medlemmer i Alexandria, ti ganger mer enn alle de andre kirkene til sammen. Blant

medlemmer av andre kirkesamfunn anses den koptisk-ortodokse kirkens regler for tverrkirkelige giftemål som uttrykk for en institusjonell overlegenhetsfølelse og en vilje til å aggressivt hevde sin dominans som den største og eldste kirken i Egypt. Dette er et av flere områder hvor koptisk-ortodokse kirkeledere opptrer på en måte som oppfattes som arrogant overfor andre kirkesamfunn. Ifølge andre kirkeledere i Alexandria var den forrige koptiske paven, Shenouda III, beryktet for sin forakt for andre kirkesamfunn i Egypt. Under hans lederskap vekslet kirken mellom å ignorere og å aktivt marginalisere mindre kirkesamfunn i relasjon til egyptiske myndigheter. Ifølge flere av Alexandrias kirkeledere endret dette seg etter at Tawadros II ble innsatt som ny pave i 2012. Under hans ledelse har den koptisk-ortodokse kirken begynt å tilnærme seg mindre kirker med ny respekt og ydmykhet. Kirkens holdning til tverrkirkelige giftemål er derimot uforandret, og dette anses som krenkende blant medlemmer av andre kirkesamfunn. Ikke bare fordi denne holdningen vektlegger den koptisk-ortodokse kirkens dominans, men fordi den også setter koptisk dominans over det patriarkalske privilegium.

Fadi, en 25 år gammel koptisk katolikk, forteller om sin egen romanse med en jente tilknyttet den koptisk-ortodokse kirken. De brukte et år på å bli ordentlig kjent med hverandre før de involverte sine familier, og ifølge Fadi var de svært forelsket og innstilt på å dele livet med hverandre. Men når det ble ordentlig snakk om giftemål insisterte jentas familie på at Fadi måtte konvertere og at de måtte gifte seg i den koptisk-ortodokse kirken. Som en dypt religiøs ung mann med ett sterkt forhold til sin egen kirke, kunne han ikke få seg selv til å konvertere. Og hennes familie ville ikke akseptere at hun konverterte. Fadi og kjæresten opplevde derfor at de ikke hadde noe annet valg enn å gi slipp på hverandre. Halvannet

år senere ble jenta gift med en annen mann, og Fadi har fortsatt ikke greid å legge henne bak seg. Han insisterer likevel på at han gjorde det riktige valget.

Selv om de fleste ikke-koptiske kristne er åpne for å gifte seg utenfor sin egen kirke, så er mange av dem skeptiske til å gifte seg med en ortodoks kopter. En av grunnene er den dramatiske ubalansen i institusjonell makt mellom kirkene og den koptiske kirkens vilje til å bruke denne makten. En annen grunn er at ortodokse koptere anses som svært sosialt konservative blant mange andre kristne i Alexandria. I noen sammenhenger blir kopterne beskrevet som «mer som muslimene» blant ikke-koptiske kristne.³² Joseph og hans omgangsvenner, som tilhører fem ulike

I noen sammenhenger blir kopterne beskrevet som «mer som muslimene» blant ikke-koptiske kristne.

kirkesamfunn, spøker jevnlig om at koptere er arrogante og sosialt konservative på måter som skiller dem klart fra andre kristne i området. Rami og Mary er begge koptere og en del av Josephs omgangskrets. De er med på disse spøkene og forklarer at dette er litt av grunnen til at de foretrekker å omgås ikke-koptiske kristne. De føler at deres koptiske jevnaldrende ofte er fordomsfulle, sosialt konservative og pietistiske på måter de selv sliter med å forholde seg til. Rami og Mary er begge 25 år, forlovet med hverandre, og går med planer om å gifte seg til neste år. De går jevnlig i kirken, og Ramis far er en koptisk prest. Likevel føler de seg mer hjemme blant sine mer mangfoldige og mer liberale ikke-koptiske venner.³³ Her finner de ett lettsinn, en frekk form for humor og en aksept for før-ekteskapielig romantikk som de savner blant andre koptere.

Josephs omgangskrets består av unge kristne fra ulike kirkesamfunn som har gått på velrenommerte privatskoler, og som er utstyrt med en tydelig klassebasert selvsikkerhet, som anser seg selv som representantene for ett fordums kosmopolitisk Alexandria, og som bærere av et sett liberale verdier de føler ikke har en plass i dagens Alexandria. Med en slik selvforståelse gir det liten mening å basere sin personlige omgangskrets på kirkelig tilhørighet, eller å begrense sitt valg av partner til ens eget kirkesamfunn.

Gjennom etablering av vennskapsbånd, valg av partnere, og etablering av felles normer for giftemål på tvers av kirkelige grenser, viser kristne i Alexandria en vilje til å gå utover sine egne kirkesamfunn, bygge felles sosiale nettverk, og vektlegge en felles identitet som lokale kristne. Medlemmer av noen kirkesamfunn etablerer tettere bånd enn andre, stort sett basert på noe

Hvilken betydning har kristnes historiefortelling for deres plassering av seg selv i dagens Alexandria?

felles kulturarv. Hvilken betydning har kristnes historiefortelling for deres plassering av seg selv i dagens Alexandria? Hva slags narrativer brukes til å forklare og rettferdiggjøre sosiale grenser og relasjoner mellom ulike kirkesamfunn? Lokale kristne tilknyttet Alexandrias småkirker har ulike historiske fortellinger de kan vektlegge, for å gi mening til deres egen plass i samfunnet. På den ene siden har det enkelte kirkesamfunn en lengre og rikere historie med røtter i andre deler av verden, i tillegg til en noe kortere, men stolt, historie i Alexandria. Denne lengre historien står spesielt sterkt hos byens grekere og armenere. På den andre siden har man det kosmopolitiske narrative, historien om et mangfoldig samfunn

hvor folk av ulike religiøs og språklig bakgrunn levde side om side, giftet seg med hverandre, og etablerte vennskap basert på gjensidig tillit og respekt – en flerkulturell idyll som forsvant etter den egyptiske revolusjonen. Dette narrative omfavnes bredt blant lokale kristne, både unge og gamle, og ved å knytte det til dagens situasjon kan nær kontakt, spesielt giftemål mellom medlemmer av ulike kirkesamfunn, ses på som uttrykk for en tilbakevending til verdier man forbinder med et kosmopolitisk Alexandria. Dette bidrar samtidig til å styrke og bevare ett sterkt og fortsatt mangfoldig samfunn av lokale kristne.

Blant dem som vektlegger sitt eget kirkesamfunns styrke, egenart og unike historie i Alexandria, kan tverrkirkelige giftemål fremstå delvis som ett nederlag, men også som en nødvendig og viktig tilpasning til dagens virkelighet. Ut fra mine observasjoner virker det som at et klart flertall, spesielt blant unge kristne, omfavner et kosmopolitisk narrative, og vektlegger sosiale bånd mellom kirkene. I tråd med Stuarts perspektiv kan det være mulig å snakke om at lokale kristne er «i ferd med å bli» et felles kristent samfunn, dog fortsatt bestående av mindre grupper som jobber hardt for å ivareta sin kulturelle egenart.

Den koptisk-ortodokse kirken stiller seg på siden av disse dynamikkene og en omfavning av en felles, tverrkirkelig identitet. Alexandrias koptere var i svært liten grad inkludert i byens «kosmopolitiske opplevelse», og de bygger sin egen identitet rundt helt andre historiske fortellinger. Mer enn 90 prosent av Egypts kristne tilhører den koptisk-ortodokse kirken, og kirken har også en privilegert relasjon til landets myndigheter. Det koptisk-ortodokse samfunnet trekker sine historiske røtter i Egypt tilbake til faraoisk tid.³⁴ Gjennom sin egen historiefortelling vektlegger de at de er Egypts opprinnelige innbyggere, medlemmer av landets eldste og største

kirkesamfunn, og forvaltere av den sanne kristne lære.³⁵ For den koptisk-ortodokse kirken som institusjon, og for mange av dens medlemmer, fremstår det som veldig fjernt å skulle behandle småkirker, med knapt to hundre års historie i byen, som deres likeverdige. Dette gjenspeiles blant annet i den koptisk-ortodokse kirkens innstilling til giftemål med medlemmer av andre kirkesamfunn. Den koptisk-ortodokse kirken tillegger seg selv stor moralsk og samfunnsmessig autoritet i kraft av sin lange historie og sin ruvende tallmessige dominans sammenlignet med de øvrige kirkene. Ifølge medlemmer av småkirkene skinner dette gjennom i den koptisk-ortodokse kirkens opptreden overfor dem. I lys av denne realiteten, finner derfor småkirkene sammen og søker i liten grad å inkludere den koptisk-ortodokse kirken i dette fellesskapet.

KONKLUSJON

Blant Alexandrias mange små kirkesamfunn har tverrkirkelige giftemål blitt mer vanlig enn giftemål mellom to medlemmer av samme kirke. Dette gjenspeiler en realitet og en erkjennelse av at hvert enkelt kirkesamfunn har blitt for lite til å forsyne sine unge medlemmer med passende partnere. Måten slike giftemål inngås på, i tråd med et sett felles normer, og ofte med rom for å kombinere rituelle elementer fra ulike kirke-tradisjoner, vitner om en gjensidig respekt og et ønske om å ivareta gode relasjoner mellom kirkene. Dette handler også om maktforhold, mellom jevnbyrdige småkirker som står overfor like utfordringer, og mellom småkirkene og den koptisk-ortodokse kirken, hvor både ledere og menige medlemmer er svært bevisst kirkens dominerende posisjon.

Unge medlemmer av de ulike småkirkene har i liten grad et valg. Dersom de vil bygge sin egen fremtid i Alexandria, må de finne partnere utenfor sitt eget kirkesamfunn. Men både unge og gamle

kristne har et valg når det kommer til hvordan de skal oppfatte slike giftemål, og hva disse giftemålene skal bety for deres egen plass og deres egen identitet som kristne i Alexandria.

For en del eldre kristne, spesielt de som også tilhører en språklig minoritet, er dette et vanskelig tema. Fader Gregory, som er prest i den armensk-ortodokse kirken, aksepterer tverrkirkelige giftemål, men erkjenner samtidig at disse innebærer et tap av armenernes eget språk og kulturarv i Alexandria. Unge kristne, enten de er armenere, grekere eller tilhører ulike arabisk-språklige kirkesamfunn, har vokst opp med at deres egne småkirker er på hell, og at de må skape sine egne tilværelser utover disse. For Joseph, Zara og deres felles venner er dette selvsagt. De har nære venner tilknyttet ulike kirker, og forventer alle å gifte seg utenfor sine egne kirkesamfunn. Dette beskriver de selv som en videreføring eller en gjenopptakelse av Alexandrias kosmopolitiske arv, fra en myteomspunnet tid forbundet med kulturelt mangfold, nære bånd og gjensidig toleranse mellom folk av ulik etnisk, religiøs og språklig bakgrunn. En slik fortelling omfavnes spesielt blant unge kristne, men også blant en del eldre, som selv vokste opp med forventninger om å gifte seg internt.

Gjennom et kosmopolitisk narrativ representerer ikke tverrkirkelige giftemål et nederlag som må godtas, men en videreføring av et sett verdier som kan feires. Samtidig representerer de en ny sosial realitet og en omfavning av et tverrkirkelig fellesskap hvor felles skjebne og delte verdier vektlegges, og hvor sosiale grenser basert på kirkelig tilhørighet tillegges stadig mindre betydning. Det kosmopolitiske Alexandria har i nyere tid blitt gjenstand for et mer kritisk blikk. Flere forskere hevder at byens kosmopolitisme var et svært begrenset elitefenomen, aldri en realitet for det store flertall av byens innbyggere.³⁶ Like fullt, en historiefortelling

som vektlegger toleranse, respekt og sosiale bånd på tvers av kirkelige grenser, og de sosiale valgene som følger med en slik fortelling, vil muligens gjøre medlemmer av byens småkirker bedre rustet til å opprettholde ett levedyktig samfunn. Ikke som separate kirkesamfunn, men som et lite, mangfoldig fellesskap av kristne i dagens Alexandria.

• f •

BÅRD KÅRTVEIT er samfunnsforsker i Norut. Kårtveit har tidligere vært post.doc. ved IKOS, Universitetet i Oslo, og har blant annet jobbet med migrasjon, religion og minoritetsproblematikk i Palestina og Egypt.

- 1 Shalata, Ahmed Zaghoul, "The Salafist Call in Alexandria: The trajectory of the organization and outcomes of its politics," *Contemporary Arab Affairs*, 9:3, 2016, 351–364.
- 2 Mach, Zdzislaw, *Symbols, Conflict and Identity: Essays in Political Anthropology*, Albany: State University of New York Press, 1993.
- 3 Hall, Stuart, «Cultural identity and diaspora» (s. 222–237) i *Identity: Community, Culture, Difference* (p. Jonathan Rutherford (Ed), London: Lawrence & Wishart, 2003, s. 225.
- 4 Cohen, Anthony P., *The Symbolic Construction of Community*. London and New York: Routledge, 1985, s. 12.
- 5 Stuart, 2003, s. 226.
- 6 El Chazli, Youssef, «Introduction. Banaliser Alexandria», *Égypte/Monde arabe*, vol. 17, no. 1, 2018, s. 11–21.
- 7 Forskere som Saba Mahmood (2012, 2015), Paul Sedra (1999), Mariz Tadros (2009, 2011, 2015) og S. S. Hasan (2003) har skrevet mye om forholdet mellom koptere og muslimer, og om hvordan egyptiske koptere posisjonerer seg i Egypts sosiale og politiske landskap. Noen, som Otta Meinardus (1999) og Jill Kamil (2002), har fokusert på den koptisk-ortodokse kirkens historiske røtter og utvikling, mens Sebastian Elsasser (2014) har gått grundig inn i det koptiske samfunnet og den koptisk-ortodokse kirkens forhold til den egyptiske staten i Mubarak-æraen. I en nyere studie har Laurie Guirguis studert forholdet mellom det koptiske samfunnet og det egyptiske sikkerhets-
- apparatet, et felt som vil bli gjenstand for flere studier i nær fremtid.
- 8 Jeg møtte også medlemmer av den armensk-katolske kirken, som i økende grad oppsøker den armensk-ortodokse kirken i fravær av gudstjenester i egen kirke.
- 9 Kamil, Jill, *Christianity in the Land of the Pharaohs: The Coptic Orthodox Church*, London; New York, Routledge, 2002, s. 60.
- 10 Hanley, Will, *Identifying with Nationality: Europeans, Ottomans, and Egyptians in Alexandria. Introduction: Nationality Grasped*. New York, Columbia University Press, 2017. s. 12–13.
- 11 Awad, Mohamed & Maktaba, Sahar, *Voices from Cosmopolitan Alexandria*, Bibliotheca Alexandrina, 2006, s. 11.
- 12 Alexandrias «grekere» refererte primært til dem som ble antatt å være av gresk opphav, enten de kom til Alexandria etter 1843, eller allerede hadde levd i Egypt gjennom flere generasjoner. I noen sammenhenger kunne betegnelsen «greker» vise til noen tilhørende den gresk-ortodokse og senere gresk-katolske kirken, inkludert arabisk-talende innvandrere fra Libanon. Å være gresk var forbundet med visse privilegier, og betegnelsen var derfor gjenstand for hyppig manipulering (se Will Hanley, 2017). I dag viser betegnelsen til folk med gresk opphav og morsmål. Medlemmer av den gresk-ortodokse kirken som er av libanesisk og syrisk opphav, med arabisk som morsmål, vil ikke identifisere seg selv som grekere.
- 13 Refereres også til som den armensk-apostoliske kirken.
- 14 Mahmood, Saba, *Religious Difference in a Secular Age: A Minority Report*, Princeton, Princeton University Press, 2015, s. 44–47.
- 15 Mabro, R. 2004 "Alexandria 1860–1960: The Cosmopolitan Identity", *Alexandria: Real and Imagined*, ed. Anthony Hirst and Michael Silk, London: Ashgate, 2004, s. 247–262.
- 16 Awad, M. & Maktaba, 2006, s. 10–11.
- 17 Awad, M. & Maktaba, 2006, s. 12.
- 18 Intervju med fader Gregory, Alexandria, 30. oktober, 2014.
- 19 Intervju med Jiries, 3. november 2014.

- 20 Dalachanis, A, *The Greek Exodus from Egypt: Diaspora Politics and Emigration, 1937–1962*, Berghahn Books, 2017, s. 83.
- 21 Intervju med fader Gregory fra den armensk-apostoliske kirken i Alexandria, 30. oktober, 2014.
- 22 Intervju med talsmann for det gresk-ortodokse patriarkatet i Alexandria, 28. oktober, 2014.
- 23 I samhandling med andre kristne av ikke-arabisk opprinnelse snakker de fortsatt arabisk, men den felles opplevelsen av å tilhøre små minoriteter av utenlandsk opprinnelse gir for mange en helt egen opplevelse av gjensidig forståelse.
- 24 Intervju med Joseph, 21. mai, 2017.
- 25 Ifølge Joseph ble hans egne foreldre gift på et tidspunkt da grensene mellom kirkene ble bevoktet, og giftemål på tvers av disse grensene var mindre akseptert. Men hans egen familie hadde allerede en svært mangfoldig bakgrunn som de var stolte av, og foreldrenes kjærlighet ble derfor støttet av familiene på begge sider.
- 26 Feltarbeidsnotater, 19. mai, 2017.
- 27 Under mine to første feltarbeid, i 2014 og 2015, hadde jeg en rekke samtaler med lokale kristne i 50- og 60-årene, og svært mange av dem beskrev dagens åpenhet for tverrkirkelige giftemål som noe nytt, noe som var mindre utbredt når de selv var unge, men som de selv like fullt forbandt med Alexandrias kosmopolitiske arv.
- 28 Intervju med Fadi, 20. mai, 2014.
- 29 Se Ghannam, Farha. 2013. *Live and die like a man: Gender dynamics in urban Egypt*. Stanford, California: Stanford University Press (2013), Schielke, Samuli, *Egypt in the Future Tense: Hope, Frustration, and Ambivalence before and after 2011*, Indiana University Press (2015), og Naguib, Nefissa, *Nurturing Masculinities: Men, food, and family in contemporary Egypt*. Austin: University of Texas Press (2015).
- 30 Intervju med Ibrahim, 22. april, 2017.
- 31 Ett unntak er hvis en koptisk kvinne kommer fra en familie av betydelig lavere sosioøkonomisk posisjon enn hennes vordende ikke-koptiske mann. I slike tilfeller kan det patriarkalske privilegium, kombinert med brudgommens høyere sosiale posisjon trumfe den koptiske kirkens dominans, og brudens familie kan tillate at hun konverterer og blir viet i brudgommens kirke.
- 32 Denne artikkelen fokuserer på relasjoner mellom kristne tilknyttet ulike kirkesamfunn, men lokale kristne lever også tett på muslimer, som utgjør mer enn 90 prosent av Alexandrias innbyggere. Lokale kristne vektlegger gjerne at de har muslimske venner, selv om deres nærmeste omgangskrets ofte består av andre kristne. Noen unge kristne vektlegger like fullt at deres sosiale nettverk inkluderer langt flere muslimer enn kristne. Derimot, blant koptere i sentrale deler av Alexandria ser dette ut til å være svært uvanlig. Med robuste kirke-relaterte institusjoner, som inkluderer omfattende utdanningsprogram, sportsklubber, ungdomsklubber, speidergrupper, barnehager osv., utgjør deres egne kirkesamfunn altomfattende sosiale universer hvor mange unge koptere kan pleie rent koptiske sosiale nettverk. Gamle medlemmer av det koptiske samfunnet, men også av mindre kirkesamfunn, beklager det de anser som en voksende avstand mellom kristne og muslimer, mens de minnes en tid bare noen tiår tilbake da kristen-muslimske relasjoner i deres øyne var mer hjertelige, mer personlige, og i mindre grad preget av gjensidig mistillit. Mens vennskap mellom kristne og muslimer langt fra er uvanlig, så er giftemål mellom kristne og muslimer noe som møter unison fordømmelse og derfor sjeldent finner sted. I tilfeller der slike giftemål inngås, blir de sterkeste sanksjonene alltid rettet mot kvinnen. Men siden giftemål med en muslim nesten alltid innebærer religiøs konvertering, for en kristen mann så vel som en kvinne, så anses slike giftemål som ett svik mot ens egne.
- 33 Denne gjengen er relativt mangfoldig, men inkluderer ingen muslimer, bare kristne med tilknytning til fem ulike kirkesamfunn.
- 34 Kamil, Jill, 2003, s. 3.
- 35 Ibid.
- 36 Se Mabro, Robert, "Alexandria 1860–1960: The Cosmopolitan Identity," in Hirst A. and Silk M., *Alexandria: Real and Imagined*, London, Ashgate (2004), Fahmy Khaled, "The Essence of Alexandria," Manifesta 14, July 29, (2013) og Halim Hala, *Alexandrian Cosmopolitanism: An Archive*, New York, Fordham University Press (2013).